

ÁDÁM LAJOS DR.
1946—47. TANÉVI RECTOR MAGNIFICUS
SZÉKFOGLALÓ BESZÉDE:
MIT KÖSZÖNHET AZ EMBERISÉG
AZ ORVOSTUDOMÁNYNAK

Prorektor Úr!

Meghatva köszönöm a Prorektor Úr szép szavait és az előlegezett bizalmat. Méltóztassék elhinni, hogy sok álmatlan éjtszakámba került, míg reá tudtam magam szólni, hogy ezen egyetemi tanárt érhető legnagyobb kitüntetést elfogadjam, mert féltem, hogy képességeim nem lesznek elegendők e magas méltóság betöltésére. A rektori méltóságot csak akkor mertem elfogadni, mikor hallottam, hogy az elektorok egyhangú bizalma ad kellő támaszt és nagyszerű elődöm ígéretét bírom, hogy nagy tudásával és tapasztalatával mellettem lesz és a tanács is támogatni fog; ezen előlegezett bizalmat igyekezni fogok kiérdemelni és ígérem, hogy mindenkor az egyetemi tanáccsal harmonikusan fogom munkámat végezni.

Tisztelt Egyetemi Közgyűlés!

Most van először alkalmam, hogy ne csak az orvostanhallgatókhoz, hanem Egyetemünk összes hallgatóihoz szóljak. Remélem, valamennyien megérzik azt a meleg szeretetet, amit irántuk érzek, amivel szemben nem kívánok egyebet, mint előlegezett bizalmat, és azt, hogy az ifjúság a saját és megkínzott hazánk érdekében idejét jól használja fel és annyi tudást gyűjtsön, hogy

mikor ők veszik át a mai vezetők kezéből az intézmények és a haza vezetését, azt úgy tehessék, hogy felémelt fővel adhassák át megint az utódoknak.

Az egyetem nem kormánypárti és nem ellenzéki, mondta Eötvös Lóránd. Én is szeretném, ha az egyetem a tudomány kristálytiszta palotája maradna. Tisztában vagyok vele, hogy tudásom nem elegendő a rektori szék betöltésére, és ha az elektorok egyhangú bizalma folytán mégis el mertem foglalni, ennek egyetlen oka, hogy elődöm oly kimagasló egyéniség, és e kitűnő elődöm ígéretét bírom, hogy úgy ő, mint a tanács többi tagja támogatni fog. Mély hálával vagyok máris irántuk eltelve.

Soha semmiféle kitüntetésre nem törekedtem. Ezt a legnagyobb kitüntetést, ami egyetemi tanárt érhet, nem volt bátorságom elhárítani, annál is inkább, mert e kitüntetés kötelességekkel jár és a kötelességteljesítés elől, míg erőm bírja, nem akartam kitérni. Minden törekvésem azon lesz, hogy az egyetemet ne alacsonyítsuk le egyszerű szakiskolává, mert nemcsak a közélet számára kell szakembereket nevelnünk, hanem színvonalának emelése végett szaktudósokat is; hogy azonban valaki tisztán a szaktudománynak élhessen, nélkülözhetetlen, hogy anyagi gondokkal ne kelljen küzdenie. Ugyanez áll az ifjúságra is. Korgó gyomorral, dideregve nem lehet tanulmányokba elmélyedni és nekünk kötelességünk, hogy a jövő nemzedékről gondoskodjunk. De mindenkire, a társadalom minden rétegére áll, amit Nelson mondott a trafalgári ütközet előtt: Anglia elvárja minden egyes emberétől, hogy kötelességét teljesítse. Én minden erőmmel azon leszek, hogy a rektori hatalom tekintélye, egyetemi autonómiánk fénye megmaradjon és a reám ruházott nagy méltóságot csorbítatlanul adjam át utódomnak.

Hazánk felvirágzását olyan időben, mikor társadalmunk ilyen mélyen szántó átalakuláson megy keresztül, csak úgy várhatjuk, ha a regeneráció egyik fontos tényezője az egyetemről kikerülő értelmiség lesz, mely ma már faj- és valláskülönbség nélkül tagja lehet az egye-

temnek, hiszen az egyetem kapuit a haladás és a demokratikus gondolatok előtt szélesen kitárta; de a háromszáz éves privilégiumait, szokásjogait és tisztes hagyományait mindenkinek tiszteletben kell tartani.

Előadásom tárgya: „*Mit köszönhet az emberiség az orvostudománynak?*“ Engedjék meg, hogy ezt néhány példával világítsam meg. Perikles idejében az ő akarata és zsenije Athént az akkori világ legnagyobb hatalmává emelte. Serege felülmúlt minden szárazföldi sereget, flottája uralta a tengert. Aeschylos, Sophokles, Euripides, Sokrates, Plato, Anaxagoras, Phidias, Polygnot szellemi és lelki tulajdonságának székhelye odavonzotta Görögország minden tehetségét. A pestisjárvány után elvesztette lakossága egyharmadát, vele együtt Periklest, szellemi nagyságait, hatalmát és kicsi, jelentéktelen város lett belőle. Tizenhét századdal később, pestisjárványban, Kínában 13 millió ember halt meg. India egészen elnéptelenedett. Florenzben hatvanezer, Velencében és Londonban százezer halt meg; VI. Kelemen pápa szerint 42 millió ember pusztult el. Azt hihetné az ember, hogy ily szörnyűség után az emberek magukba szállnak és igyekeznek jobbak, könyörületesebbek lenni, de nem így történt. A járválynak azonban nagy hatása volt a gazdasági életre. A szolgák és munkások közül sokan meghaltak, a megmaradtak magasabb bért kértek és így emelkedett az életstandard, ez szerepet játszott a jobbágyság megszüntetésében is. A sok pereskedés miatt Angliában is meghonosodott az ügyvédség, amely addig ismeretlen fogalom volt. A kolostorok elnéptelenedtek, magas papi állásokat fiatal, tanulatlan emberek töltötték be, miáltal sok helytelen intézkedés látott napvilágot és ez is egyik oka volt a reformációnak. A londoni nagy pestisjárválynak a nagy tűzvész vetett véget. 1894-ben Japánban tört ki a pestisjárvány és akkor, miután az orvosi tudomány közben nagyot haladt, a tökéletesített mikroszkópok és a bakteorológia nagy előrehaladása lehetővé tette, hogy Kitazato felfedezze a pestisbacillust, majd az is kiderült, hogy a pestist patkányok

terjesztik és így utólag érthetővé vált, miért szűnt meg a londoni tüzvész után a járvány. A patkányok a bolhák útján fertőződnek. A patkányok pusztítása után Kína és India kivételével eltűnt a pestis.

1528-ban Károly spanyol király serege Nápolyban volt a folytonos háborúk által megtizedelve, élelem nélkül s hiába kért otthonról segítséget. Ezt akarta I. Ferenc francia király kihasználni; Lantrec generálisát küldte Nápoly elfoglalására. A harc nem látszott kétségesnek, mikor azonban kiütéses tifusz ütött ki a seregben, melynek a vezér is áldozatul esett, a 25.000 emberből 4000 maradt, a nápolyi sereg elpusztította a francia sereget és Nápoly 200 évig spanyol maradt. Viszont mikor Károly császár 60.000 emberrel Metzre akarta bevenni, amit Guise herceg alig 5—6000 emberrel védett, az ostromló seregben fellépett kiütéses tifusz 30.000 embert pusztított el, a többi hanyatt-homlok igyekezett haza. A háborús seregek egész Európában elterjesztették a betegséget, mely 1566-ban Magyarországon is nagy pusztítást végzett, mint *Morbus Hungaricus*. A kiütéses tifusz az angol történelemben is nagy szerepet játszott. Reading ostrománál mindkét sereget elpusztította, de Essex grófja kezéből mégis a király kezére játszotta a győzelmet. De még 1812-ben Napoleonnak több mint félmillió seregéből, mellyel Moszkva ellen vonult, egy év alatt 80.000 maradt meg. Seregéből 30.000 embert Vilnában elfogtak és két hét múlva ebből 25.000 halt meg kiütéses tifuszban. Napoleon az orosz hadjáratot is éppoly gondosan készítette elő, mint minden más háborúját, a hideggel és Oroszország óriási kiterjedésével is számolt, csak a kiütéses tifusszal nem. Érdekes, hogy Angliában az ablakok száma szerint adóztatták meg a házakat, így lehetőleg minden ablakot befalaztak. A börtönök ablakait úgyszólván teljesen megszüntették; ezáltal a szellőztetést is. A helytelen pénzügyi politika, amely csak az állami jövedelem növelését tartotta szem előtt, szörnyű károkat okozott, mert az adófizető alanyokat tette tönkre. Sokszor látjuk, hogyha a pénzügyi embe-

rek új nevet vagy címet találnak, amit meg lehet adóz-
tatni, azt hiszik, ezzel meg van mentve az egyensúly, és
nem veszik észre, hogy a különböző neveken befizetett
összegek sokszor az egyes egyének jövedelmét meghalad-
ják. Nem veszik észre, hogy az az ország gazdag, ahol
az egyes egyének is jómódúak és akkor nem is kell,
hogy mindenki a mindenható államhatalomtól várjon
segítségét is. Dr. Charles Niccollenak, a tuniszi Pasteur-
intézet vezetőjének, tűnt fel, hogyha a betegeket meg-
fürösztötték és tiszta ágyba fektették, úgy a betegek egy-
mászt nem fertőzték, viszont a fürösztő ápolók megbete-
gedtek. 1909-ben bebizonyította, hogy a kiütéses tifusz,
a börtön-betegség, a hajóbetegség, az éhség-tifusz egy és
ugyanaz, és hogy tetvek által terjed egyik emberről a
másikra. Ricket a tetük testében és a betegek vérében
megtalálta 1910-ben a kórokozót. Már a mult háborúban
úgy védekeztünk a kiütéses tifusz ellen, hogy a foglyo-
kat, katonákat tetvetlenítettük és így elejét vettük a
kiütéses tifusz nagyobb arányú fellépésének, hasonló
volt a helyzet ezen háború alatt is.

Thomas Macaulay azt írja: a himlő mindig itt volt,
hogy a temetőket hullákkal töltsse meg. Akinek még
nem volt, állandóan rettegett tőle, akik kiállották, el-
csúfító nyomokkal szabadultak meg. A csecsemők olyan
undorítóak voltak, hogy saját anyjuk visszariadt tőlük.
Majdnem minden ötödik ember arca viselte a himlő
nyomait. Kr. e. 164-ben, mikor Marcus Aurelius a
Parthusok ellen küldött egy hadsereget, ragály ütött
ki a seregben és mikor a hazatérő légiók a Forum
Romanumon átvonultak, Rómában olyan járvány tört
ki, amely az athéni pestisjárványhoz hasonlítható.
Maga Marcus Aurelius is áldozatul esett. 1860-ban egy
utazó azt írta, hogy Abesszíniában egyetlen embert sem
látott himlőhely nélkül. Amerikába Columbus vitte
s egész indiántörzsek pusztultak ki. Évszázadokon át
végigszárguldott az egész föld kerektségén, nem kímélve
senkit, nem úgy, mint a pestis és a kiütéses tifusz,
amely főleg a szegényt támadta meg. George Washing-

ton is megkapta Barbadosban, meggyógyult ugyan, de arca egész életén át himlőhelyes maradt. Angliában régen ismeretes volt, hogy a teheneknek is van kiütéses betegsége és ha ezt valaki megkapta, úgy az emberi himlő ellen mentes maradt. Edward Jenner bebizonyította, hogy a két betegség ugyanaz s ha valakit tehénhimlővel beoltott, emberi himlővel szemben immun maradt. Hogy mily nagy volt az oltás hatása, mutatja, hogy a 70—71-i német-francia háború alatt a németek minden katonát beoltottak és csak 297 embert vesztettek el, míg a franciáknál nem volt kötelező az oltás és 23.400 ember volt a veszteségük.

1799-ben George Washington torokbajban megbetegedett és kétnapi szenvedés után meghalt. E betegség a XVI. században egész Európát végigpusztította s néhány embert csak úgy lehetett megmenteni a fulladástól, hogy a légsővét felnyitották és fémcanulet tettek bele. Klebs és Loeffler találták meg a diphtheritis kórokozóját. Behringnek jött az a gondolata, hogy a baktériumok által termelt toxinokkal szemben kell, hogy legyenek ellenmérgek, antitoxinok is, melyek azokat hatálytalanítják. Négy évvel később lovakból diphtheria-szérumot állítottak elő, amellyel diphtheria-betegeket lehet gyógyítani. Behring szérumterápiája a legnagyobb tett, amit az orvosi történelem felmutathat. Méltón sorakozik a Jenner-vaccinatio felfedezéséhez és Liszter sebkezeléséhez. És míg 1931-ben az Egyesült Államokban még mindig 17.000 gyerek halt meg diphtheritis következtében, a mai előzetes oltások folytán remélhető, hogy teljesen kipusztul a földről. Még sok ilyen betegséget felsorolhatnánk, de engedjék meg, hogy csak kettőt említsek meg. Horatius, Tacitus, Vergilius többször tesznek említést rázóhidegről, amely három-négynaponként fellépett mindenütt, ahol mocsarak voltak. Az emberek egyes városokat otthagytak, úgyhogy egészen elnéptelenedtek. A betegség Kr. e. az 5. században került Afrikából Európába és egész Görögországban elterjedt. Olaszországban az emberek

az egészséges Rómába költöztek, amelyet a dombok, a nagy-szerű cloaka maxima, mely víztelenítette a völgyeket és a kitűnő vízvezetékek megóvtak a maláriától. A faluk elnéptelenedése, a lakosság elproletáriásodása nagyban hozzájárul a római birodalom széteséséhez. A népvándorlás idején Róma vízberendezése is tönkrement és Róma maláriás lett. Innen egész Európába elterjedt a malária. Albrecht Dürer is megkapta és nyolcévi szörnyű, kínos, lázas állapot után meghalt. Csak száz évvel később, az új világból jött a segítő, a cinkhona kérgében lévő chinin által, amivel tízezreket gyógyítottak meg a nélkül, hogy a betegség okát ismerték volna. Ronald Ross, egy angol orvos, az anopheles szúnyog gyomrában megtalálta a malária kórokozóját, ezen felfedezés után maláriás beteget megcsípett anophelest hoztak Londonba és egészséges embert csípettek meg vele, a megszúrt ember maláriát kapott, ez döntő bizonyíték volt. Ha a mocsarakat lecsapolják és az anopheles szaporodási lehetőségét lehetetlenné teszik, kipusztul a malária. Ahol a mocsarak megvannak, ott se tapogat az orvos sötétben.

Ismeretes, hogy a II—VI. századig a Maya-kultúra olyan magaslatot ért el, mint az egyiptomi. Óriási paloták, templomok, nagy városok jelezték e korszakot. A folytonosan fellépő sárgaláz az egész népet kipusztította. A spanyolok Mexikóban ismerkedtek meg a betegséggel. Általában Dél-Amerikában a sárgaláz ugyanazon szerepet játszott, mint Európában a pestis. Columbus második útján fedezte fel Haiti szigetét, ahol rabszolgává alacsonyított 60.000 bennszülöttből 14.000 maradt a sárgaláz pusztítása folytán, úgyhogy a spanyolok négereket importáltak; ily módon lett és maradt Haiti szigete mindmáig néger állam. III. Napoleon egy felkelés leverésére 25.000 embert küldött, a sárgaláz folytán csak 3000 maradt meg. Karlos Finlay kubai orvosnak jött hosszú megfigyelés után a gondolata, hogy a betegség nem ragad egyik emberről a másikra, csak valami közvetítő által. És rájött, hogy a

culex moszkító női tagja a vérszívó és ha sárgalázás ember vérére szívja s azután egészséges emberre száll, az is sárgalázott kap. Havannában, hol azelőtt a sárgaláz soha nem hiányzott, a moszkítókat kiirtották és 19 nap múlva a város lakossága láztalan lett. Ismeretes az is, hogy Lesseps kezdte meg a Panama-csatorna építését, de 20.000 fehér és sok ezer színes ember a sárgaláz áldozata lett, mire a franciák abbahagyták a munkát. Mikor az Egyesült Államok fogtak hozzá, az építés sorsa ugyanaz lett volna, ha Rooseveltt beavatkozására a moszkítókat ki nem pusztították volna és így ma a Panama-csatorna vidéke egyike a legegészségesebbeknek.

Tisztelt Egyetemi Közgyűlés! Harminc év előtt még semmit sem tudtunk a vitaminokról. Ma minden háziasszony tekintetbe veszi a napi táplálék elkészítésénél. Holland-Indiában Eykmann dr.-nak tűnt fel, hogy a hántolt rizsszel etetett csirkék súlyosan megbetegedtek és ha nem hántolt rizst adtak nekik, úgy rögtön meggyógyultak. Ma már nemcsak a beriberi, a skorbut, az angolkór vitaminját ismerjük és gyógyítunk vele, de még vagy ötfélének a képletét, összetételét is.

Alig száz éve, hogy az emberi sejtet felfedezték, melyből az emberi test mint állam felépül. Közel 40 billió sejt egyesül, hogy mint emberi test éljen együtt. Az egyes sejtek életéről nem tudtunk semmit, ma már tudjuk őket a testen kívül is tenyészteni, tanulmányozni, hogy reagálnak vegyi és fizikális ingerekre, valamint bepillantást nyertünk az életnek több fontos folyamatába — ebben nagy része van Szent-Györgyi vizsgálatainak —, sőt némi anyagi alapot is kaptunk az átöröklésről. Tudjuk, hogy a petesejtben vannak a genek, melyek az átöröklés vivői, ma jobban el tudjuk képzelni, hogy ez lehetséges, mikor tudjuk, hogy egyetlen influenzabacillus 500.000 milliárd magasértékű fehérjemolekulát tartalmaz.

Az utolsó 40 év a belsősecretiós szervek működésébe, a szervezet ellenálló erőibe engedett bepillantást, amiről az előbbi évezredek orvosainak fogalmuk sem volt.

Száz év előtt a röntgen, rádium, az asepsis, az érzéstelenítés ismeretlen fogalom volt. A mai sebészeti sikereknek ezek az alapkövei, csak én és munkatársaim százezer embert operáltunk meg helyi érzéstelenítésben. Csak a féregnyúlvány korai műtétével, fiatal egyének százezrei maradnak életben, akik azelőtt meghaltak. A régebbi háborúban az emberek ezrei pusztultak el tetanuszban, a mult és a mostani háborúban alkalmazott prophylacticus oltások a minimumra szorították le a halálozást. A sebdiftéria, amely a középkor kórházainak réme volt és az emberek százezreit gyilkolta meg, úgyszólván ismeretlen fogalommá vált. Semmelweis előtt pl. Jénában három éven át egyetlen szülőanya sem maradt életben. Ma a szülőanyák biztos érzéssel feküsznek be a szülészeti klinikára.

Jódsó adásával egész vidékeket golyvamentessé lehetett tenni, pajzsmirigy-tablettákkal elnyomorodott testű cretin-gyermekekből munkaképes ember válik. Harminc évvel ezelőtt minden fiataikorú cukorbeteg gyermek meghalt. Ma az insulin sok embert hosszú ideig megtart az életnek.

Az utolsó száz év alatt olyan természettudományi és orvosi megismerésekre tekinthetünk vissza, amilyeneket az emberi történet 6000 éve nem tud felmutatni. A nagy járványok úgyszólván eltűntek. Az emberi halandóság úgyszólván kétharmadára esett vissza. Minden egyes embernek megvan a lehetősége, hogy egészségesebben és tovább éljen, mint nagyszülei.

A XVI. század gyermeke átlag 24 évig élt, a XVII. századé 26 évig, a XVIII. századé 34 évig, az 1880-as években 40 volt az átlagos életkor, azóta az orvostudomány még 20 évvel toldotta meg az élettartamot és ha a háború nem jött volna közbe, biztosan az átlag élettartam elérte volna a 70-et.

A demokratikus államokban már az anyaméhben kezdődik a gondoskodás tanácsadó központok révén. Folytatódik a csecsemőgondozó, a különböző jól berendezett kórházak, üdülők, tbc., reuma, szív, nemibetegségek, házassági tanácsadó és főleg a betegségek megelőzése, az oltások, a víz, levegő, ételmiszer vizsgálata, lakások, a gyárak higiéniaja által. A városok és vidékek jó orvossal való ellátása elősegíti a betegség korai felismerését, amelyeket idejében gyógyítani lehet és így több ember életét lehet megmenteni. Háború után a lakosság ellenállása csökken, a népbetegségek szaporodnak, ezért kell fokozottabb gonddal a nép egészségét, az arra szolgáló intézményekkel; megfelelő orvosképzéssel javítani.

A sebészet is az utóbbi időben nagy szellemi átalakuláson ment keresztül. Már a múlt század közepén az orvostudomány otthagytta a spekulatív, filozofáló gondolatmenetet és a természettudomány óriási fejlődésének hatása alatt a valóság alapjára helyezkedett. A sebészekből, a lenézett kézművesekből a betegségek és a halál ellen küzdő csapat lett. A haladó technika magával hozta, hogy az orvosi működés bizonyos mechanikai átlakulás felé halad, ami lehet exaktabb, de az addig olyan nagyra tartott és méltán nagyra tartott egyéni gyógykezelés rovására megy. Ma a kutatók tartják magukat méltán a tudomány fáklyavivőinek, de voltak és vannak klinikusok, kiknek neve, működésük hatása, messze világított, messzire hatott és egész életükön át alig írtak néhány dolgozatot. Sohasem lehet tudni, hogy egy tudományos megállapításból lesz-e valamilyen haszna az emberiségnek, a megállapítás azért nem kevésbé értékes, mert lehet, hogy évek, vagy évtizedek múlva ezen az alapon épül tovább a tudomány valamelyik ága. De nem szabad elfeledkezni arról, hogy minden munkánk az ember, az egyén jóléte érdekében történik. És így annak a klinikusnak, ki az egyének életét meghosszabbítja, vagy szenvedéseitől megszabadítja, a munkája legalább is értékelhető annyira, mintha egy vegyület szerkezeti képét meghatározná.

Bármily fontos is legyen az egyéniség, a mai asepsis, az érzéstelenítés, a röntgen és laboratóriumi munkák nélkülözhetetlen kellékei a klinikusnak. Be kellene az egész világnak látni, hogy a tudósok többet használtak az emberiségnek, mint a hadvezérek. És mégis azt látjuk, hogy öldrőszerekre semmi pénz nem sok, a tudomány székhelyei pedig még mindig romokban hevernek. Kis nemzetről csak egyes tudós, kiváló embere által vesz a világ tudomást, mert mint fegyveres hatalom semmit sem számít s így nem tudom megérteni, miért nem nyúl az állam, a társadalom jobban az egyetem hónalja alá. Nálunk is most itt volna a legjobb alkalom, hogy a Ludoviceumnak az egyetemhez való csatolása által évtizedekre megalapozzuk az orvosi fakultás terjedésének lehetőségét. Módot adna arra, hogy az amúgy is mostoha sorsban élő ifjúságunk intézményei otthont találjanak. Nagy gyáraink könnyen segíyezhetnék a fizikai, vegyi stb. intézeteket, az új felfedezéseket, megismeréseket úgyis ők fogják hasznosítani. Amerikában több egyetemnek több mint 200 millió dollár saját vagyona van, s mégis magam láttam, hogy egy család márványpalotát építtetett az egyetem könyvtára részére. A mi egyetemünk nagy vagyona elveszett és jelenleg nemcsak a legszükségesebb költségvetés nincs biztosítva, de a betegek ellátása is napról-napra nehézségbe ütközik.

Remélem azonban, hogy új demokratikus berendezkedésünk legelső feladata lesz, a nép egészségének, jólétének és műveltségének emelése céljából elsősorban az egyetemet, legalább is régi nívójára emelni, mert olyan erős a nemzet, amilyen erős az egyeteme.